



ΕΛΛΗΝΕΣ ΗΘΟΠΟΙΟΙ

## ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΠΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

Τοὺς αὐστηροὺς τῶν θεατρικῶν μας ἐκτιμητᾶς, ὅσους τὰ ἡμέτερα πρῶτα καὶ ἀτελῆ μὲ τὸ μέτρον τῶν ξένων τελείων ἀρέσκονται πάντοτε νὰ κρίνουν, παρακαλῶ πολὺ νὰ μὴ μορφάσουν ἂν διὰ τῶν γραμμῶν τούτων θὰ ἐκδηλώσω θαυμασμὸν ἀνεπιφύλακτον καὶ ἀπροκαλύπτον πρὸς ἓνα σκηNIKὸν καλλιτέχνην γνήσιον, διὰ μόνης τῆς ἀκαλλιεργήτου ἰδιοφυΐας του κατορθώσαντα νὰ καταλάβῃ μεταξὺ τῶν συναδέλφων του θέσιν ὅχι μόνον διακεκριμένην ἀλλὰ καὶ μοναδικήν.

Τοῦ Εὐαγγέλου Παντοπούλου πρῶτος ἐγὼ ἀναγνωρίζω τὰς ἐλλείψεις. Ἀλλὰ καὶ πρῶτος πάλιν τὰς δικαιολογῶ, συλλογιζόμενος ὅτι εἰς τὴν ἐποχὴν ποῦ ἐγενήθη, μὲ τὸ θέατρον ποῦ εὔρε, μὲ τὰς παραδόσεις ποῦ ἠκολούθησε καὶ μὲ τὰ μέσα ποῦ διέθεσεν, ἀδύνατον ἦτο νὰ γίνῃ ὁ κωμικὸς τελειότερος. Περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ συλλογισμοῦ πείθουν τοῦλάχιστον τὰ γεγονότα. Εἶνε βέβαιον ὅτι οὐδεὶς τῶν συγχρόνων ὁμοτέχνων κατώρθησε περισσότερα τοῦ Παντοπούλου, καὶ ὡς πρὸς τῶν πολλῶν τὴν ἐκτίμησιν καὶ ὡς πρὸς τῶν ὀλίγων τὴν ἀγάπην, οὐδ' ὑπάρχει τις σήμερον προβάλλον, τοῦλάχιστον δημοσίᾳ καὶ διὰ τῶν ὀργάνων του ἢ τῶν θαυμαστῶν του, ἀξιώσεις ὑπεροχῆς, ἀμφισβητῶν πρὸς τὸν Παντοπούλου τὰ σκήπτρα τοῦ γέλωτος. Ἐκ τῶν παλαιότερων ἠθοποιῶν, μόνον ὁ Παντελῆς Σούτσας, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου συγγραφεὶς καὶ ἠθοποιοί—μηδὲ τοῦ Παντοπούλου ἐξαίρουμένου—προφέρουν μετ' ἀνυποκρίτου σεβασμοῦ, προβάλλεται συνήθως ὡς κωμικὸς ἀνώτερος τοῦ διαδόχου του. Δὲν κητύχησα

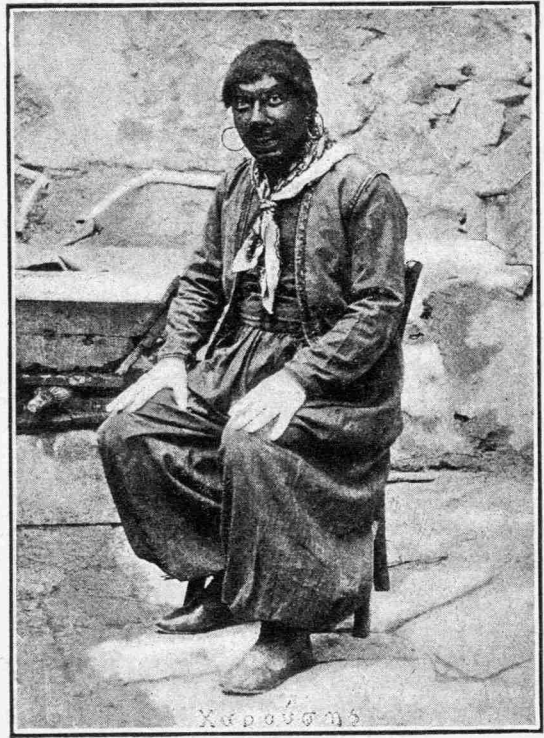
νὰ ἴδω τὸν σκηNIKὸν τοῦτον ἀστῆρα, δύσαντα πρὶν ἐγὼ ἀξιώθῃ νάτενίζω τῆς Τέχνης τὸν οὐρανόν. Ἀλλ' ἂν κρίνω μόνον ἐκ τῶν περὶ αὐτοῦ λεγομένων, ἐκ τοῦ παραδείγματος, τὸ ὅποσον ἔδωκεν εἰς τοὺς μαθητᾶς του, ἐκ τῆς ὑπ' αὐτοῦ γενομένης διασκευῆς δραματικῶν τινῶν ἔργων, ἐξ ὧν εἶνε δυνατὸν νὰ φανῇ πῶς ἐνόει τὴν τέχνην, καὶ ἂν λάβω ἀκόμη ὑπ' ὄψει τὸν πρὸς τὰ παλαιὰ παντοτεινὸν θαυμασμὸν τῶν παλαιῶν, μὴ στεργόντων μετὰ πολλῆς εὐκολίας τὰ νέα, πολὺ φοβοῦμαι μήπως ἔλθω εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι αἱ περὶ τοῦ Σούτσα ὑπερβολικαὶ φῆμαι καὶ οἱ περὶ τῆς ἀπαραμιλλοῦ ἀξίας του ἀπόλογοι, ὀφείλονται κατὰ μέγα μέρος εἰς πρόληψιν,—πρόληψιν ἄλλως τε πολὺ δικαιολογημένην, προκειμένου περὶ ἐνὸς τῶν ἀξιοτέρων πρωτεργατῶν τῆς Ἑλληνικῆς Σκηνῆς.

Ὁ Εὐάγγελος Παντόπουλος εἶνε πρωτότυπος. Τὸν μὲν Σούτσαν οὐδέποτε εἶδε παριστάνοντα· εἶνε δὲ φανερόν ὅτι οὐδένα τῶν ἄλλων, τοὺς ὁποίους μόλις ἀναθᾶς τὴν σκηNICὴν ὑπερηκόντισε καὶ ἡμαύρωσε διὰ τῆς νέας του λάμψεως, ἔχει ὡς πρότυπον καὶ ἰδανικόν. Ὁ Παντόπουλος ἀκολουθεῖ ἰδίαν ὁδόν, ἰδίαν ἔμπνευσιν. Ἐχει ἔμφυτον τὸ καλλιτεχνικὸν αἶσθημα, ἔχει τὴν παρατηρητικότητά καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἐξεικονίσεως ἐκτάκτως ἀνεπτυγμένην, μελετᾷ ἀκάματος καὶ ὅσον ὀλίγοι ἐκ τοῦ φυσικοῦ. Ἴδου ἐν ὀλίγοις τὰ στοιχεῖα τῆς μοναδικῆς ἐπιτυχίας του. Θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἐκταθῇ ἐπὶ πολὺ ἀναπτύσσων αὐτὰ καὶ ἀποδεικνύων. Ἀλλὰ μία ἀπλή σκιαγραφία καλλιτέχνη συνίσταται ἀπὸ τὰ συμπεράσματα ἰδιαιτέρας μελέτης, τῆς ὁποίας δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ συμπυκνωθῶσιν εἰς ὀλίγας γραμμὰς ὅλαι αἱ πηγαὶ καὶ ὅλαι αἱ ἀρχαί. Ἀρκοῦμαι λοιπόν, ἀντὶ ἄλλης αἰσθητικῆς θεωρίας, προβάλλον ὑπὲρ τοῦ ἰσχυρισμοῦ μου καὶ ἐπιμαρτυρούμενος πρῶτον τὴν ἐντύπωσιν τὴν ὁποίαν προξενεῖ παρὰ τῷ κοινῷ, καὶ τῷ μᾶλλον ἀνεπτυγμένῳ, ἢ ἐπὶ σκηNICῆς ἐμφάνισις τοῦ Παντοπούλου. Ἴδετε πῶς ὁ κόσμος τὸν διψᾷ, πῶς εὐθυμεῖ, πῶς γελᾷ, πῶς τὸν χειροκροτεῖ, πῶς τὸν ἀγαπᾷ. Ἄν ψυχολογήσετε ἐπὶ τῶν αἰσθημάτων τούτων, θὰ κρίνετε ὅτι καὶ ἡ δίψα καὶ ἡ εὐθυμία καὶ ὁ γέλως καὶ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἐκτιμήσεως ἢ ἐκδήλωσις, διαφέρουν οὐσιωδῶς τῶν συνήθων πρὸς ἄλλους. Τὸ κοινὸν καὶ μάλιστα τὸ ἀθηναϊκόν,—εἰς κωμικὸς καλλιτέχνης εἶνε ἴσως ὁ μόνος δεκτὸς ἐν τῇ ἰδίᾳ του πατριδὶ προφῆτης,—αἰσθάνεται τι ἰδιαιτέρον ὅλως πρὸς τὸν Παντόπουλόν του. Προπάντων κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ἀφότου ἤρχισεν ἡ βασιλεία τῶν κωμειδουλλίων καὶ ἐπαρουσίασε νέους τινὰς τύπους ὁ Παντόπουλος, ἐγένετο τόσῳ παρ' ἡμῖν δημοφιλῆς καὶ περιζήτητος, ὥστε εἰς τοῦτο νομίζω ὅτι, ἐκτὸς τοῦ Σουρῆ, δὲν ἔχει ἄλλον καλλιτέχνην ἐνάμιλλον.

Ἄλλ' ἐκτὸς τῆς κοινῆς ἐκτιμήσεως, ἐκ τῶν κατωτάτων στρωμάτων εἰς τὰνώτατα ἐκτεινομένης καὶ πάλιν διατηρούσης τὴν δύναμίν της, ἔχω ἀκόμη καὶ τὸ ἰδικόν μου αἶσθημα καὶ τὴν ἰδικήν μου ἐκτίμησιν—πράγματα πρὸς τὰ ὁποῖα, τὸ ὁμολογῶ μετὰ συντριβῆς, τρέφω ἀπεριόριστον ὑπόληψιν. Πρὸ πάσης ἐφαρμογῆς κανόνος αἰσθητικοῦ ἢ ἐκτιμήσεως



«Τύχη τῆς Μαρούλας»

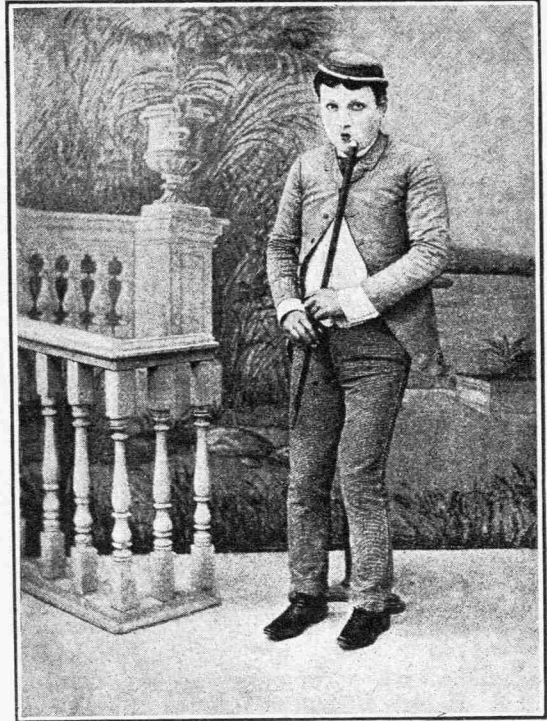


«Φυσέκης»



«Ὁ ἀριθμὸς 13»

γνώμης ἄλλου, ὁ κριτικὸς πρέπει νὰ ἐξετάζη πῶς διατίθεται αὐτὸς ὁ ἴδιος πρὸ τοῦ καλλιτέχνη ἢ τοῦ καλλιτεχνήματος. Ὁ Παντόπουλος ἀποτελεῖ μίαν τῶν ἰδιαιτέρων μου συμπαθειῶν. Ἀπὸ τῆς πρώτης φορᾶς καθ' ἣν τὸν εἶδα ἀπὸ σκηνῆς — ἐπαίξε τὸ περίφημον ἐκεῖνο *Βέβαια, βέβαια!* — εἰσῆλθε βαθύως, βαθύτατα εἰς τὴν ἐκτίμησίν μου καὶ ἤσκησεν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν νεύρων μου καὶ ἐγένετο κύριος, ὁ μόνος ἐκ τῶν ὁμοτέχνων κύριος τοῦ γέλωτός μου. Εὐ-



«Βέβαια, βέβαια!»

θὺς ἐξ ἀρχῆς κατενόησα ὅτι εἶχνα κάμω μὲ ἠθοποιὸν ἀληθῆ. Εἶδα πῶς ἦτο κύριος τῆς σκηνῆς — καὶ τότε ἀκόμη, σημειώσατε, δὲν ἦτο οὔτε θιασάρχης οὔτε κἀν ἐκ τῶν κυριωτέρων μελῶν τοῦ θιάσου, — πῶς ἤξευρε νὰ σταθῆ, νὰ ὁμιλήσῃ, νὰ χειρονομήσῃ, ζωηροτάτην ἀποτελῶν ἀντίθεσιν πρὸς τὰ ζόανα, τὰ παλαιὰ ἢ νέα, τὰ ἐνδοξα ἢ ἄδοξα, τὰ ὁποῖα τὸν περιεστοίχιζον. Διάπλασις χαρακτῆρος ἀμίμητος, κωμικὸς χρωματισμὸς ἀνυπέβλητος, ἐνότῃς ὑποκρίσεως,

στιγμαὶ δράσεως ὠραία, ἀναπαράστασις τοῦ φυσικοῦ ἐντελής. Ἐκτὸς τούτων, μού ἔκαμεν ἐντύπωσιν πολλήν ὁ μεταμφιεσμός του. Εἰς τὸ **Βέβαια, βέβαια!** θὰ ὠριζόμεν ὅτι ἦτο νεανίσκος δεκακοκταετής. "Ὅσοι ἐκ τῶν ἀναγνώστων τῆς **Ἑστίας** δὲν ἠτύχησαν νὰ ἴδουν τὸν Παντόπουλον ἀπὸ σκηνῆς, περὶ τῆς ἀρετῆς του ταύτης δύνανται κάλλιστα νὰ κρίνουν ἐκ τῶν παρατιθεμένων εἰκόνων. Θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ μαντεύσουν ἂν δὲν ἐμάνθανον ὅτι εἶνε ἐν καιρὸ τὸ αὐτὸ πρόσωπον, — ἡ αὐτὴ ἐκείνη σοβαρὰ ρωμαϊκὴ κεφαλὴ τοῦ κωμικοῦ καλλιτέχνου — καὶ ὁ ἀνδρειώτης χωρικός, μὲ τὴν πανοῦργον καὶ ἀπλοϊκὴν συγχρόνως φυσιογνωμίαν (**Τύχη τῆς Μαρούλας**) καὶ ὁ βλοσυρὸς κύριος τοῦ **Ἀριθμοῦ 13** καὶ ὁ εἰς μαῦρον μετημφιεσμένος ὑπηρέτης **Χαρούπης (Ὁ Φυσέκης)** καὶ ὁ μικρὸς ψαλμωδὸς τοῦ **Βέβαια, βέβαια!** ἐπὶ τῆς μορφῆς τοῦ ὁποίου εἶνε τόσῳ ζωηρῶς ἀποτυπωμένη ἡ χαϊδευμένη ἠλιθιότης. Ἀλλάζει τὸ πρόσωπον, αλλάζει τὸ σῶμα, αλλάζει τὰς κινήσεις καὶ τὸ ἦθος μεθ' ἐκάστης περιβολῆς. Μόνον τὴν φωνὴν του δὲν εἰμπορεῖ πάντοτε νὰλλάξῃ, τὴν ἐλαφρῶς ὑπέρινον καὶ στερεοτύπως συρμένην. Ἀλλὰ πόσας κυμάνσεις, πόσους χρωματισμούς δὲν κατῴρθωσε νὰ δώσῃ διὰ τῆς ἐπιμονῆς καὶ εἰς τὴν δύσχρηστον αὐτὴν φωνήν, ὅπως καὶ κάμψεις καὶ στροφὰς εἰς τὸ σῶμά του, ἐπίσης βαρὺ καὶ δυσκίνητον! Εἰς τὴν γνωστὴν κωμωδίαν τοῦ κ. Ἀννίνου «**Οἰκογένεια Παραδαρμένου**» ὁ ἦρω Ζαχαρίας Παραδαρμένος ἀπευθύνει πρὸς ἓνα του γείτονα τὸ ἐξῆς φιλοφρόνημα: «**Εὐχαριστῶ, εὐχαριστῶ, παιδί μου. Βλέπεις καὶ οἱ γείτονες εἶνε ἓνα εἶδος. . . συγγενεῖς ἐξ ἀγχιστείας νὰ ποῦμε. Καὶ εἶσθε φοιτητῆς;**» Γελάτε; Πιθανόν' ἀλλὰ πρέπει νὰ κοῦσετε τὸν Παντόπουλον πῶς τὸ προσφέρει, πῶς τὸ τονίζει, πῶς τὸ χρωματίζει καὶ ἂν ἤμπορέσετε μὴ γελάσετε, μὴ ξεκαρδισθῆτε. Καὶ τοιαῦται στιγμαὶ ἄπειροι εἰς ἐκάστην παράστασιν, ἐκτὸς τοῦ κανονικοῦ καὶ συμμετρου συνόλου. Διότι ὁ Παντόπουλος χάριν ὀλίγων ἐξόχων στιγμῶν δὲν θυσιάζει τὸ ὅλον, ὅπως ἄλλοι καλλιτέχναι, ἀνακηρυσσόμενοι ὡς μεγαλοφυΐαι ὑπὸ τῶν ἐφημερίδων, τῶν ὁποίων ὅμως διαρκῆς σπαραγμὸς καὶ λύπη εἶνε ἢ ἐπὶ τῆς σκηνῆς διαμονή, ὡς ἐκ τῆς περιφρονήσεως τὴν ὁποίαν φυσικὰ τρέφει ἢ παράφορος μεγαλοφυΐα πρὸς πάντα κανόνα λογικὸν ἀπαγγελίας, προφορᾶς, στίξεως. Ἄλλ' εὐτυχῶς ὁ Παντόπουλος δὲν εἶνε μεγαλοφυΐα, τοῦλάχιστον δὲν ἐχρίσθη τοιοῦτος ὑπὸ τῶν κριτικῶν τοῦ τύπου. Διὰ τοῦτο ἐσυνείθισε νὰ σέβεται πάντοτε τὸ κοινὸν του καὶ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, εἰς ὃ τι παίζει, ὑποκρίνεται φυσικὰ καὶ ἀπαγγέλλει ἀνθρωπινὰ, ἐκ τῶν δοκίμων ἠθοποιῶν μας μὴ ἔχων ἄλλον ὡς πρὸς τοῦτο ἐνάμιλλον, ἐκτὸς ἴσως τοῦ Σπύρου Ταβουλάρη.

Τὸν Ζαχαρίαν Παραδαρμένον, περὶ τοῦ ὁποίου ἔλεγα ἀνωτέρω, ὁ Παντόπουλος ὑπεδύθη μετ' ἀγάπης ἐξαιρετικῆς. Ὁ τύπος τοῦ κ. Ἀννίνου εἶνε βεβαίως μίαν τῶν ὠραιότερων δημιουργιῶν τοῦ καλλιτέχνου. Ἐτυχε μίαν ἡμέραν νὰ μοι εἶπῃ ὁ συγγραφεὺς ὅτι οὐδέποτε ἐφαντάσθη τόσον τελείως διαπλασμένον τὸν ἦρωά του, ὅσον ἐφάνη ἀπὸ σκηνῆς. Καὶ αὐτοὶ οἱ αὐστηρότατα τότε κατακρίναντες τὸ κωμειδύλλιον,

ὠμολόγησαν ὅτι ἡ κατόπιν ἐπιτυχία του ὠφείλετο εἰς τὴν ἐξοχον ὑποκριτικὴν δύναμιν τοῦ Παντοπούλου. Ἀλλ' ἐκεῖ ὅπου ὁ καλλιτέχνης αἶρει θρίαμβον ἀληθῆ καὶ ὠμολογημένον, εἶνε εἰς τὴν **Τύχην τῆς Μαρούλας** τοῦ κ. Κορομηλᾶ ὡς Μπάρμπα Λινάρδος. Τὸ πρῶτον δοθὲν ἑλληνικὸν κωμειδύλλιον ἦτο τῷ ὄντι μίαν εὐτυχῆς στιγμὴν ἐμπνεύσεως, **τύχη ἀληθῆς** καὶ διὰ τὸν συγγραφέα, τοῦ ὁποίου ἄλλο ἔργον δὲν ἐπέτυχεν ἀπὸ σκηνῆς τόσον, καὶ διὰ τὸν ἠθοποιὸν, ἐμφανισθέντα ὅπως ποτὲ δὲν τὸν ὠνειρεύετο τὸ κοινὸν καὶ ἀπὸ τῆς ἐσπέρας ἐκείνης πολλὰς βαθμίδας ἀνελθόντα εἰς τὴν συνειδήσιν τῶν θαυμαστῶν του. Ἀλλὰ δὲν ἔχομεν ἄλλους ρόλους ἐδῶ νὰ σημειώσωμεν. Τὸ **Βέβαια βέβαια** ἀποκλειστικὴν δημιουργίαν τοῦ ἠθοποιῦ ἀνευ τῆς βοήθειας τοῦ συγγραφέως — ἡ μετριωτάτη φάρσα εἶνε μετὰφρασις — τὸ **Ζητεῖται ὑπηρέτης**, δύο ἐπιτυχῆ κάπως κωμειδύλλια τοῦ Κόκκου καὶ . . . τίποτε ἄλλο. Τόσῳ πτωχὸν εἶνε τὸ δραματολόγιον τοῦ Παντοπούλου! Ὅσα παίζει ἐκτὸς αὐτῶν εἶνε σχεδὸν ὅλα παρὰ τὴν κλίσιν του, παρὰ τὴν ἰδιοφυΐαν του. Ἀλλὰ καὶ μετὰ αὐτὰ ποῦ παίζει, νομίζετε ἀκόμη ὅτι παρέχει τίποτε τέλειον καὶ ἐντελῶς ἱκανοποιητικόν; Ἐγὼ τοῦλάχιστον νομίζω ὅτι παριστάνων τοὺς συνήθεις τοῦ τύπου ὁ Παντόπουλος, μόνον τί εἶνε ἱκανὸς νὰ πράξῃ καταδεικνύει. Δὲν ἐγράφησαν, δὲν διεσκευάσθησαν ἀκόμη ἔργα ἀνάλογα τῆς τέχνης του. Αὐτὸ θὰ πῆ νὰ μὴ ἔχομεν θέατρον, νὰ μὴ ἔχομεν παραγωγὴν καὶ νὰ εἶνε ἠναγκασμένοι σκηνικὸς μὲ ἀξίαν νὰ διδάσκῃ τοῦ πρώτου τυχόντος παιδαρίου τὰ πρωτότυπα ἢ ἐλεεινῶς μεταφρασμένα μωρολογήματα.

\*

Ὁ βίος τοῦ Εὐαγγέλου Παντοπούλου, βίος ἑλληνοῦ ἠθοποιῦ πτωχοῦ καὶ μόνον ἐφόδιον ἔχοντος τὴν ἰδιοφυΐαν του, εἶνε περιπετειώδης καὶ πολυδύηγτος. Ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τὴν 25 Μαρτίου 1860. Ὁ πατὴρ του Πάνος Παντόπουλος ἀξιωματικὸς τοῦ πεζικοῦ πολεμήσας γενναίως, ἦτο Σπαρτιάτης· ἡ μήτηρ του Κωνσταντίνα Μπέη κατῆγετο ἐξ Ἀργους. Μαθητῆς ἀκόμη τοῦ Γυμνασίου ὁ Εὐάγγελος, ἐροῖτα συγχρόνως εἰς τὸ Πολυτεχνεῖον καὶ εἰς τὸ Ὠδεῖον, ἐκεῖ μὲν διδασκόμενος ζωγραφικὴν καὶ πλαστικὴν, ἐδῶ δὲ φωνητικὴν μουσικὴν καὶ δραματικὴν. Ἐξ ἀρχῆς ὁ ἔρωσ του ἐξεδηλώθη ζωηρὸς πρὸς τὰς καλὰς τέχνας καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὸ θέατρον. Μετὰ τῶν συμμαθητῶν του συνεκρότει αὐτοσχεδίου θιάσους καὶ ἔδιδε παραστάσεις εἰς φιλικὰς οἰκογενεῖας τὰς Ἀπόκρειως. Αὕτη ἦτο ἡ πρώτη ἀρχὴ τοῦ σταδίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπὸ τῆς ἡλικίας ἐκείνης ἐφαίνετο ὅτι θὰ διαπρέψῃ. Δὲν ἦτο ἀκόμη δεκαεπταετής ὅταν οἰκογενεακαὶ περιπέτεια, αἰμοραίως καταδιώκουσαι τὴν νεότητα τῶν καλλιτεχνῶν, οἱ ὁποῖοι αὐτὰς νομίζεις περιμένουν διὰ νὰ νადειχθῶν, — τὸν ἠνάγκασαν νὰ διακόψῃ τὰς σπουδὰς του. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἠθοποιοὶ τινες, ὁ Κοσοπούλης, ὁ Βασιλειάδης, ὁ Χαλκιόπουλος καὶ ἄλλοι συνεκρότησαν δραματικὸν θιάσον καὶ ἠτοιμάζοντο νὰπέλθουν διὰ νὰ δώσουν σειράν παραστά-



σεων εις Αίγιον. Είχον ανάγκην ενός νέου γνωρίζοντος σκηνογραφίαν και δυναμένου εν ανάγκη να παίξῃ και κανέν δευτερεύον πρόσωπον εις τὸ θέατρον. Ὁ Παντόπουλος ἐπαρουσιάσθη τότε και ὡς συνδυάζων ὁ,τι ἐζήτησαν οἱ θιασάρχαι, ἐγένετο δεκτός μετὰ χαρᾶς. Θὰ μετέβαινε λοιπὸν εις Αἶγιον, θὰ ἐρρίπτετο εις τὰς σκληρότητας τῆς πραγματικῆς ζωῆς, νέος ἀκόμη και ἄπειρος, ἐγκολπούμενος στάδιον ἀβέβαιον και ἀχάριστον. . . Ἐν ἐπιστολῇ τινι ἐν ἣ ὁ καλλιτέχνης μοι διηγείται τὰς περιπετείας ταύτας, ἐπιλέγει: « Ἡ μήτηρ μου ἔκλαιεν, ὁ πατήρ μου ἠπειλεῖ, ἀλλ' ἐγὼ ἄκαμπτος ἔτρεξα ὅπου με ὤθει ἡ φύσις, ὅπου με ὤθει τὸ πεπρωμένον».

Τὸ πρῶτον μέρος τὸ ὁποῖον ἀνεδέχθη νὰ παίξῃ τότε—εἶνε ἀξιοσημείωτον,—ἦτο τὸ τοῦ Ἰακώβου εις τὸ γνωστὸν δράμα τοῦ Γιακομέτη Σάρα και Κάρολος. Ἡ πρώτη του ἐπιτυχία. Εἰς τὸν νεήλυδα οἱ συναδέλφοί του ἀνεγνώρισαν προσόντα πολλά, — δὲν εἶχον ἀκόμη τὸν φόβον ὅτι θὰ τοὺς ὑπερέβαινε και δὲν εἶχεν ἀναπτύχθῃ οὐδεὶς φθόνος. — ἔκτοτε δὲ δὲν ἐδίσταζαν νὰ τῷ ἀναθέτουν και δυσκολώτερα μέρη, προπάντων εις Κωμωδίας, ὅπου ἐνόμιζαν, και βεβαίως δὲν ἠπατώντο, ὅτι ἐπετύγχανε περισσότερον. Ἡ ἐκτίμησις τῶν συναδέλφων και τοῦ κοινῆς τὰ ἀφειδῆ χειροκροτήματα ἐνεθάρρουν τὸν καλλιτέχνην και τὸν ἐστήριζαν εις τὴν ἀπόφασίν του νὰ μείνῃ και νὰφοσιωθῇ ψυχῇ τε και σώματι εις τὸ θέατρον. Μετὰ ἔν ἔτος τὸν εὐρίσκει ἐν Ζακύνθῳ μετ' ἄλλου θιάσου και εἶτα ἐν Πύργῳ, και πάλιν ἐν Ζακύνθῳ και πάλιν ἐν Πύργῳ, ὑποδύμενον θριαμβευτικῶς Ἀρχοντοχωριάτην, Ταρτοῦφον, Ἐξηναθελόνην, Ἀγαθόπουλον, Μπάρμπα Γεώργην και καθεζῆς. Ἀλλ' ἡ ἀντιζηλία τῶν συναδέλφων, ἡ ὁποία εἶνε ὁ κληρὸς τῆς ἀληθοῦς ἀξίας, δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐκραγῇ. Μετὰ μίαν θερινὴν περίοδον, καθ' ἣν ἔδραψε δάφνας ἐν Πάτρας, ὁ Παντόπουλος ἐγκαταλείφθη σκληρῶς ἐκεῖ και ἠναγκάσθη νὰ γίνῃ κοσμηματογράφος ὑπὸ τινι ἰταλὸν σκηνογράφον. Τίς εἶδε δ' ἔως πότε θὰ ἔμενε χρησιμοποιῶν χάριν ψωμιμοῦ τὰ ἐν τῷ Πολυτεχνεῖῳ παλαιὰ μαθήματα, ἐὰν τὸν χειμῶνα ἐκεῖνον δὲν μετέβαινε εις Πάτρας ὁ καλὸς θιάσος τῶν ἀδελφῶν Ταθουλάρη, οἵτινες, τῇ ἐπιμόνῳ προτροπῇ τοῦ τότε δημάρχου Πατρῶν, ἐκτιμήσαντος πολὺ τὸ τάλαντον τοῦ Παντοπούλου ἐκ τῶν θερινῶν παραστάσεων, προσέλαβον και αὐτὸν ὡς δεῦτερον κωμικόν. Τῷ 1880, πρῶτην φορὰν μετὰ τὴν τριετῆ του ἀνὰ τὰς ἐπαρχίας περιπλάνησιν, ὁ Παντόπουλος ἐπέστρεψεν εις Ἀθήνας, προσληφθεὶς εις τὸν θιάσον τοῦ κ. Ἀλεξιάδου, βασιλεύοντος τότε εις τὸν Ἀπόλλωνα. Ἠκολούθησαν δύο ἔτη ἀπογοητεύσεως και ζωγραφικῆς, μεθ' ὁ πάλιν θέατρον και περιπλάνησις ἀπὸ θιάσου εις θιάσον και ἀπὸ πόλεως εις πόλιν. Οὕτως ἦλθεν ἡ μακαρία ἐποχὴ τοῦ Χρόνου τῶν Ἀθηναίων και τῆς ἐνθουσιώδους ἐκείνης ἐπιστρατείας. Ὁ Παντόπουλος ἦτο ἤδη νυμφευμένος και εἶχε και τέκνα. Τοῦτο ὅμως δὲν τὸν ἠμπόδισε νὰποχαιρετῆσῃ και οἶκον και καλλιτεχνίαν και νὰ προσέλθῃ εις τὸν στρατὸν ὡς ἐθελοντής. Ὅλιγον ἔλειψε τότε, κατὰ τὴν ἰδίαν του

ἐκφρασιν, νὰφήσῃ τὰ κῶλα ἐν συνόροις, ὅπου ἐπὶ δεκαεννέα μῆνας ἐταλαιπωρήθη. Ἀλλ' ἐπέζησε και ἐπανῆλθεν εις τοὺς κόλπους τῆς οἰκογενείας και τῆς τέχνης, πάλιν εις τὸ θέατρον ἀφοσιωθείς, χωρὶς φόβον νὰ το ἐγκαταλείψῃ πλέον, στερεώσας τὴν σῆμνην του, δημιουργήσας τὸνομά του και βέβαιος ὅτι ἐφ' ὅσον πατῆ τὴν σκηνὴν θὰ ἔχῃ πρὸ αὐτοῦ πολυπληθὲς και ἐνθουσιώδες ἀκροατήριον, λατρεῖον τὴν τέχνην τοῦ ἠθοποιῆ, ὅσον οὐδενὸς ἄλλου. Καὶ σήμερον—ἂν και αὐτὸ δὲν εἶνε τὸ σημαντικώτερον,—εἶνε θιασάρχης!

Τοιοῦτος ἐν μεγάλας γραμμαῖς ὁ βίος τοῦ Παντοπούλου, διαρκῆς ἀφοσίωσις και ἀγὼν στεφόμενος ἐπὶ τέλους δι' ἐπιτυχίας. Ἐπεισοδίων πλήθος, θλίψεις, στερήσεις, βάσανα, ἐξευτελισμοί, ἀπογοητεύσεις. Ἀλλὰ χάριν τοῦ τελικοῦ θριάμβου, διὰ τὸν ὁποῖον τόσον ἦτο βέβαιος, τὰ πάντα ὑπέμεινε, τὰ πάντα ἐλησημόνησεν ὁ καλλιτέχνης και αὐτὴν ἀκόμη τὴν μετὰ τοῦ πατρὸς του παρ' ὀλίγον ὀλεθρίαν ἔριδα, και τὴν ἀποστολικὴν πεζοπορίαν, τὴν ὁποίαν ἀμπύχωτος ἐπεχείρησεν ἀπὸ Αἰγίου εις Πάτρας, και τὴν ἀβρόχοις ποσὶ διάβασιν ἐνός χειμάρρου, τὸν ὁποῖον συνήντησε καθ' ὁδόν, και τὸ ἐμπόριον τῶν ἀγίων εἰκόνων, τὰς ὁποίας ἐζωγράφιζε και ἐπῶλει ἐν ἡμέραις πονηραῖς, και τὸν λυσσῶδη πόλεμον μερικῶν ὁμοτέχνων και τὰς τόσας ραδιουργίας και ὄλα. . . ὄλα. Σήμερον εἶνε τὸσον εὐτυχῆς και ἠγχαριστημένος ἀπὸ τὸ στάδιόν του, ὥστε και τὰ πέντε τέκνα του, ἐξ ὧν μόνον τὸ ἐν εἶνε ἄρρεν, ὄνειροπολεῖ και σκοπεύει νὰφιερῶσῃ εις τὴν σκηνὴν. . . Αἶ, δὲν ἀρκεῖ αὐτό;

Ὡς ἄνθρωπος ὁ Ευάγγελος Παντόπουλος εἶνε συμπαθέστατος. Φαίνεται ἀμέσως ἐκ πρώτης ὄψεως ὁποῖος εἶνε, τοῦτο δὲ θεωρῶ τὸ καλλίτερον συστατικόν τῆς ζυρισμένης ἐκείνης μορφῆς, τόσον γνωστῆς και δημοφιλούς. Ἐχει χαρακτῆρα ἐλκυστικόν και ἀξιαγάπητον. Λίγα λόγια και ἐξυπνα. Ἀφελῆς, ἀπλοῦς, μετριόφρων, με παιδικὴν καρδίαν, εἶνε ὅπως πρέπει νὰ εἶνε ὁ καλλιτέχνης. Αἱ ἔξεις τοῦ καθημέραν βίου του δὲν παρουσιάζουν τίποτε τὸ ἐξαιρετικόν—προκειμένου πάντοτε περὶ καλλιτέχνου. Τρώγει κάθε εἰκοσιτέσσαρας ὥρας και ἀγαπᾷ νὰ πίνῃ ὀλίγον προπάντων εὐρισκόμενος μεταξύ ἀνθρώπων τοῦ κύκλου του. Καπνίζει πολὺ, αὐτὴ εἶνε ἡ μόνη του κατάχρησις, ἂν δὲν πρέπει νὰ τῷ καταλογισθῇ ὡς τοιαύτη ἡ κλίσις πρὸς τὴν μόνωσιν και τὸν σιωπηλὸν ρεμβασμόν. Ἀποφεύγει ὅσον εἰμπορεῖ τὴν τύρβην τοῦ κόσμου και μισεῖ τὴν κοινωνικὴν ἐθιμοτυπίαν. Ἀγαπᾷ τὴν δόξαν και ἐπιθυμεῖ ὁ ἄνθρωπος τὴν πρόδόν του. Ἀλλὰ τῷ εἶνε ἐνοχλητικόν εις ἄκρον νὰκούῃ ἐπαίνους κατὰ πρόσωπον. Τῷ ἀρκεῖ ἡ ἐντύπωσις τοῦ ἀκροατηρίου του: αὐτὸ ἐν τῷ συνόλῳ του εἶνε κολακευτικώτερον και εὐγλωττότερον πάσης φιλόφρονος γνωριμίας τῆς στιγμῆς. Εἶνε ἀφρημένος και ἐνίοτε γίνεται μισάνθρωπος, μελαγχολικός. Ἀλλὰ καλὸς δὲν εἶνε ποτέ, ὁ Θεὸς νὰ φυλάξῃ! Τὴν ἀξίαν τοῦ χρήματος ὁ καλλιτέχνης δὲν τὴν γνωρίζει. Ἐχει ἀναθέσει εις τὴν σύζυγόν του τὴν διεύθυνσιν τοῦ οἴκου του, ἀρκούμενος εις τὸ ἐκ δεκαρῶν χαρτεγγίλι τοῦ ὁποῖον ἡ καλὴ αὐτὴ

οικονόμος ἐνθέτει ἐκάστην πρωίαν εἰς τὸ θυλάκιον τοῦ γιλεκίου του. Κατὰ τοῦτο ὁμοιάζει — καὶ μοι φαίνεται πολὺ φυσικόν, — μὲ τὸν ἄλλον σηηπτοῦχον τοῦ γέλωτος, τὸν Σουρῆν, ἐπίσης ἀδαῆ οἰκιακῆς διευθύνσεως. Πρέπει ἀκόμη νὰ προσθέσω, — καὶ ἐλπίζω νὰ μὴ παρέλειψα τίποτε χαρακτηριστικόν — ὅτι ὁ Παντόπουλος εἶνε συνήθως σοβαρός. Πράγμα περιεργον ἐκ πρώτης ἀλλ' ὄχι μοναδικόν. Τὸ μειδιάμα σπανίως διαστέλλει τὰ χεῖλη ἐκείνου, ὁ ὁποῖος σκορπίζει περὶ αὐτὸν τὸν γέλωτα παταγῶδη καὶ εὐφρόσυνον, — γέλωτα τοῦ ὁποῖου ἡ ἡχώ θὰ ἐπιζήση, ἀντιλαλουμένη ἐπὶ μακρὸν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν καὶ περιβάλλουσα τὸ ὄνομα τοῦ καλλιτέχνου, ἕως οὐ σθεσθῆ ἡρέμα μετ' αὐτοῦ εἰς τοῦ χρόνου τὸ ἀχανές.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ ΜΕ ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ

## Ο ΓΕΡΟ ΘΑΝΟΣ

Εἶτανε γέρος, ναί! μὰ ἡ καρδιά του δὲν ἤξερε γερατεία. Δούλευε σὰν παλικάρι, συλλογίζοτανε σὰν ἄντρας, ἀγαποῦσε σὰ μάννα. Ἡ ἀγάπη τὴν ἔθρεφε ὅλη του τὴ ζωή. Νέος ὄντας ἐλάτρευε τὴ χαδεμένη του τὴ Μάρω, τὴ Μάρω ποῦ πρόφταζε δὲν πρόφταζε νὰ τοῦ χαρίσῃ μιὰ μονάκριβη κόρη. Σὰν ἀκολουθοῦσε τὸ λείψανό της εἶταν ἀσπρισμένα τὰ μαλλιά του ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά. Μιὰ τρομερὴ νυχτιά τοῦ τῆς ἐλεύκανε τίς τρίχες ἐκεῖνες. Ἡ νυχτιά ποῦ γεννοῦσε ἡ Μάρω τὴ Φρόσω, ποῦ ὁ Θάνος μπῆκε κ' εἶδε ἄξαφνα ἓνα λιμπιστὸ κοριτσάκι στὸ πλάγι τῆς νεοκῆς μάννας του.

Ὅταν ἔγειν ἄντρας ὁ Θάνος ἀγαποῦσε τὴ Φρόσω, τὴ μονάκριβη κόρη του. Γιὰ κείνη ζοῦσε, καὶ γιὰ κείνη δούλευε στὸ μικρὸ περιβόλι. Ἄ δὲν εἶτανε γιὰ κείνη, ἵ ποῦ μποροῦσε νὰ βαστάξῃ τὴ στέρνηση τῆς ἀγαπημένης του Μάρως!

Τὰ χρόνια πρέπει τὸν πόνο ἢ νὰ τονε γιαιτρέψουν, ἢ νὰ τὸν πνίξουν μέσα στὸν τάφο, μὰ σωματικὸς εἶναι, ψυχικὸς εἶναι. Τῆς Φρόσως τὰ δεκάξῃ ἐκεῖνα χρόνια, ποῦ τ'ἀβλεπεσ κι ἀνθούσανε στὸ παρθενικὸ πρόσωπό της, τότε γιάτρεψαν τὸν πόνο τοῦ Θάνου. Μόνον ποῦ τὸν κεντοῦσε ἀκόμα κάτι βαθεῖα βαθεῖα μέσα του, σὰν τὴν κοίταζε κατάρματα κάποτε. Τῆς ἔμοιαζε τῆς μακαρίτισσας ἢ μικρῆ.

Τὸν εἶχε ξεχασμένον κι αὐτὸν τὸν κρυφὸ καημὸ σὰν τὴν πάντρευε ἔκλαιγε, μὰ εἶταν ἀπὸ τὴ χαρά του.

Ἄχ, καὶ νὰ τὴν ἔπαιρν' ὁ Χάρος καὶ τούτη τὴ δευτέρῃ του ἀγάπη! Δὲν εἶταν ὁ Χάρος τώρα, εἶταν ὁ Δαίμονας! Ὅτι ἔκαμ' ἐγγόνι ὁ Θάνος, ὅτι φύτρωσε τρίτο βλαστάρι μὲς τὴν καρδιά του, τὴν ξελάγιασαν τὴν ὁμορφὴ Φρόσω, τὸν τρέλλαναν τὸν ἀπελπισμένο τὸν ἄντρα της, κ' ἔμεινε ὁ γέρος ὀλομόναχος στὸ μικρὸ σπιτικό του μὲ τὴ μικροῦλα τὴ Μάρω του!

Εἶταν κάτασπρα τώρα πιά τὰ μαλλιά του. Ἐτρεμαν τὰ χεῖλη του τώρα, καὶ τὴν καρδιά του τήνε ματώναναν δυὸ μεγάλες πληγές. Τῆς Φρόσως ἡ

πληγὴ τὴν ξανάνοιξε καὶ τὴν ἄλλη, τῆς πρώτης ἀγάπης του. Ἄν εἶχε τύχη νὰ ζῆ ἡ φρόνιμη Μάρω του δὲ θενᾶπεφτε τὸ τρομερὸ αὐτὸ ἀστροπελέκι στὸ σπιτικό.

Εἶρχουνταν ὥρες ποῦ δὲν μποροῦσε πιά νὰ βαστάξῃ. Ἐπαιρνε στὰ γόνυτα τὴ μικροῦλα, τὴν κοίταζε σὰν τοῦ χαμογελοῦσε καὶ πολεμοῦσε νὰ πιάσῃ τὰ γένεια του, καὶ δὲν μποροῦσε πιά νὰ βαστάξῃ. Πῆγαινε νὰ ραγίσῃ πιά ἡ καρδιά του. Τὴν ἄφριε καταγῆς τὴ μικροῦλα, κ' ἔβγαине πάλι στὸ περιβόλι, κ' ἔσακαβε, ἔσακαβε, ἔσακαβε. Τὸν περιέχυνε ὁ ἴδρος τὸ γερο-Θάνο. Ἀναπνοὴ πιά δὲν εἶχε. Ἐμπαινε μέσα κατακομμένος, ἀφανισμένος. Ἐτρωγε μὲ πολλὴ ὄρεξη, κ' ὕστερα κοιμοῦντανε σὰ μολύβι.

— Ποῦθε νὰ τοῦ ἔρχεται τόση ὄρεξη καὶ τόσος ὕπνος, ἔλεγαν κάποτε οἱ γειτόνοι. Ὁ Θεὸς πρέπει νὰ τοῦ τὰ δίνῃ αὐτὰ τὰ καλά, γιὰ χάρη τῆς μικροῦλας τῆς Μάρως του.

Ναί. Εἶτανε ὁ Θεὸς ποῦ τονε λένε δουλειά.

Α.

ΕΞ ΑΝΑΓΝΩΣΕΩΝ

## ΤΕΧΝΗΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Μυριάκις ἐδόθη ὁ ὀρισμὸς τῆς ζωῆς ἄληθῶς ὅμως οὐδεὶς ἐκ τῶν ὀρισμῶν εἶναι ἐπαρκής. Περὶ τῆς γενέσεως τῆς ζωῆς πλείστα ἐγένοντο ὑποθέσεις καὶ ἐν τούτοις ἀκριβῶς οὐδὲν γνωρίζομεν. Τὰ τε ζῶα καὶ τὰ φυτὰ πολλαπλασιάζονται πολλαπλασιαζόμεθα διαρκῶς, ἀλλ' εἰλικρινῶς ἀγνοοῦμεν πράγματι ὅ,τι πράττομεν. Ἀναμφιέκτως πάντες οἱ ἐρευνησαντες τὰ φαινόμενα τῆς γενέσεως παρετήρησαν τὴν συγχώνευσιν τῶν δύο μικροσκοπικῶν κυττάρων. Ἄληθῶς ἡ ἀρχὴ πάντων τῶν ὄντων ἀποτελεῖται ἐκ μικροτάτου κυττάρου, ἢ ἐκ δύο εἰς τ' ἀνώτερα ζῶα. Τὸ κύτταρον τοῦτο παρήχθη ἐν τῇ ὀργανώσει τῶν γονέων, ἔχει δὲ ἐν ἑαυτῷ ἕκτακτον ἰσχύν, δι' ἧς διαιρούμενον εἰς δύο, μετὰ ταῦτα εἰς τέσσαρα, ὕστερον εἰς δέκα ἔξ καὶ μετέπειτα εἰς τριάκοντα δύο, καὶ καθεξῆς οὕτω διαιρούμενον, πολλαπλασιαζόμενον καὶ μεταπλασσόμενον παράγει μυριάδας ὁμοίων κυττάρων τὸ ἀρχικὸν εἶναι ἡ πηγὴ, ὁ βλαστὸς τοῦ μέλλοντος σώματος, καὶ ἐγγλεῖται τὰ στοιχεῖα τῶν τάσεων τοῦ σώματος τούτου, τῆς φυσιολογίας του καὶ συνήθως τῶν ἀσθενειῶν του· τὸ πρωτογόνον τοῦτο ἄτομον περιλαμβάνει πραγματικῶς ἅπαν τὸ μέλλον ὄν, μετὰ πλείστων χαρακτήρων, οἵτινες μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν θέλουσιν ἐκδηλωθῆ. Τοῦτο εἶναι ἕκτακτον, ἀκατανόητον· ἀποτελεῖ γεγονός θυμασιώτατον, γεγονός ὅμως ἀληθὲς περὶ οὗ ἀσφαλεστάτας ἔχομεν εἰδήσεις.

Δὲν ἀρκεῖ ὅμως πολλάκις ἡ γνώσις πρὸς ἐξήγησιν ἡ γνωρίζομεν πλείστα πράγματα ἅτινα οὐδὲ ὅπως ἐξηγοῦμεν, ἔνεκα τούτου ἀφοῦ ὁμολογοῦμεν τὴν ἡμετέραν ἀγνοίαν περὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς, δύναται τις νὰ ψέξῃ ἡμᾶς ἐπιχειροῦντας νὰ θίξωμεν τὸ ζήτημα τῆς τεχνητῆς δημιουργίας. Ἡ παρατήρησις εἶνε βásiμος, ἀλλ' ὀπωσδήποτε ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου θεωροῦμεν καλὸν νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχήν μας.

Δὲν πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τὴν ζωὴν, ὑπὸ τὴν τελειοτέραν αὐτῆς ἐκδήλωσιν τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ θηλαστικοῦ ἢ τοῦ πτηνοῦ, εἴτε τοῦ βατραχίου ἢ τοῦ ἐντόμου· πρέπει νὰ κατέλθωμεν χαμηλότερον, εἰς τὸν